

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

**ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ**

Колективна монографія

II частина

Київ
Вид-во “Світ знань”
2023

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

Т 65

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету мистецтв
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 1 від 26 вересня 2022 р.)*

Рецензенти:

В. М. Лабунець, доктор пед. наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Д. Г. Юник, доктор пед. наук, професор кафедри теорії та історії музичного виконавства Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського;

Е. М. Кучменко, доктор історичних наук, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Автори: *Л. Байда, Т. Бодрова, Т. Бондар, Т. Борова, В. Буханевич, Ван Кань, І. Глазунова, Н. Горбатенко, Т. Гризоголова, Ж. Дьоміна, Н. Дуб'юк, О. Єременко, І. Коваленко, А. Литвак, Лю Шуай, О. Матвієнко, О. Мельник, І. Міхнєва, Т. Олефіренко, Л. Паньків, Г. Савчук, Л. Степанова, Сью Вейвей, Сью Цін, І. Топчієва, В. Федоришин, О. Хоружа, Л. Чинчева, П. Шевчук, О. Шевченко, Ян Чаншен.*

Т 65

Трансдисциплінарний вимір підготовки фахівців мистецького профілю : колективна монографія. Ч. 2 / Байда Л. та ін. ; за заг. ред. А. Козир, В. Федоришина. – Київ : Вид-во “Світ знань”, 2023. – 367 с.

ISBN 978-966-7742-27-0

У II частині монографії представлений методичний інструментарій трансдисциплінарної підготовки фахівців у галузі мистецької освіти. Виокремлено етнокультурний контекст викладання навчальних дисциплін у закладах вищої мистецької освіти. Визначена система культурологічного висвітлення національного мистецтва, основою якого є глибоке проникнення до образної сутності, до особливостей відтворення національної ментальності в мистецтві. Обґрунтовані основні напрямки мистецької освіти, що зафіксовані в освітньо-наукових моделях. Монографія призначена для науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрантів і студентів вищих навчальних закладів мистецької освіти, вчителів музичного мистецтва, музичних педагогів.

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

ISBN 978-966-7742-27-0

© Колектив акторів, 2023
© Вид-во “Світ знань”, 2023

3. Дрозд О. В. Фізичний стан студентської молоді Західного регіону України та його корекція засобами фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук фіз. вих. і спорту ; 24.00.02. Луцьк, 1998. 17 с.
4. Lawrence D. The complete guide to exercise in water. A&C Black. London, 1999. P. 15–26.
5. Kluppelholz W. Cucina tipica / Aspekti musikali. Köln–Rheinkassel : Verlag Ch.Dohr: 2001. 331–339 S.
6. Ruszkowski J., Gornics E., Zurek M. Leksykon integracji europejskiej. Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2004. 636 s.
7. Senge P. The Fifth Discipline, New York, Doubleday. 1990. P. 95-146.

Лариса Чинчева, Ян Чаншен

ВПЛИВ ВИВЧЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКОЇ-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН НА ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ

Динамічні інтегративні процеси, що відбуваються у сучасному українському суспільстві, стратегічні пріоритети державної політики в освітній галузі спрямовують заклади вищої освіти на підготовку кваліфікованих фахівців з високим рівнем професійної підготовки, здатних оперативно реагувати на будь-які зміни у суспільному та освітньому процесі, грамотно планувати свої педагогічні дії та успішно їх вирішувати.

Сьогодні вдосконалення української освіти спрямоване на досягнення європейських стандартів. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до професійної підготовки випускників педагогічних закладів вищої освіти, актуальною постає проблема формування їх професійної компетентності.

Удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти вимагає орієнтації освітнього процесу на розкриття творчого потенціалу студента, забезпечення всебічного розвитку його здібностей: духовних, моральних якостей, мотиваційно-ціннісних орієнтацій, фахових знань і навичок, вокальних компетенцій.

Історія розвитку вокально-хорового виконавства свідчить, що протягом багатьох років дослідники намагалися не тільки з'ясувати шляхи підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, здійснити їх апробацію, розробити систему формування фахових музичних знань, вокально-хорових навичок студентів, але й удосконалити організацію всього вокально-хорового педагогічного процесу у закладі вищої освіти.

Педагогічні проблеми, що виникають сьогодні у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, є відображенням існуючих суперечностей між: зростаючими вимогами до розвитку ключових компетентностей майбутніх вчителів музичного мистецтва та усталеною практикою формування фахових компетенцій студентів у вищих закладах музично-педагогічної освіти; необхідністю становлення фахових компетенцій майбутніх вчителів і відсутністю у системі їх підготовки відповідного методичного забезпечення; теоретичною та практичною підготовкою студентів і їх здатністю в повній мірі реалізувати набуті знання і вміння у подальшій педагогічній діяльності.

Концептуальні аспекти компетентнісного підходу до фахової підготовки майбутніх учителів висвітлені у фундаментальних працях з психології та педагогіки (І. Зязюн, О. Савченко, О. Овчарук та ін.). Теоретичні та організаційно-методичні аспекти означеного підходу до навчання проаналізовано у розвідках Н. Бібік, С. Бондар, О. Дубасенюк, В. Краєвського, Н. Ничкало, О. Пометун, С. Сисоєвої тощо.

Проблемою психолого-педагогічних умов та шляхами формування професійної компетентності учителя займалися О. Власова, М. Елькін, Л. Карпова, В. Левицький, та ін. Питанням компетентнісного підходу у галузі мистецької освіти, його функціям у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва присвячено праці Н. Гуральник, О. Єременко, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, М. Ткач та ін. Проблемою формування вокально-педагогічних та вокальних компетенцій займалися науковці: Н. Овчаренко, Г. Селевко, Лі Чуньпен та ін.

Наше дослідження є одним із варіантів у підході до проблеми удосконалення вмінь і навичок роботи з вокалом у студентів

музично-педагогічних факультетів закладів вищої освіти, що базується на вже сформованих методиках вокально-хорової роботи.

Проблема професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва передбачає визначення та обґрунтування теоретико-методологічних підходів, що об'єднують принципи, умови і способи організації та побудови теоретичної і практичної діяльності педагога-музиканта.

Одним із ефективних і перспективних напрямів у розв'язанні окресленої проблеми є використання компетентнісного підходу як методологічної основи професійної підготовки майбутнього фахівця.

Поняття “компетентність” (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі [14].

У педагогічній літературі висвітлюються проблеми формування професійної компетентності вчителя, виділяються професійні якості, що впливають на його фахову готовність і педагогічну майстерність.

Так, сучасні науковці, розробляючи професіограму в галузі художньої культури майбутнього вчителя, підкреслюють такі його якості: потребу в систематичному художньому вихованні, самовихованні та самоосвіті, широкий естетичний та художній кругозір, високорозвинений естетичний ідеал, смак, уміння аналізувати, опановувати, сприймати мистецький об'єкт, високий рівень розвитку художньо-творчих здібностей вважає, що важливим напрямком формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики є оптимізація його дидактичної підготовки. Глибоке знання теоретичних основ дидактики – це та ланка, яка дозволяє формувати активність, самостійність і творчий підхід до роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва.

М. Михаськова формулює власне розуміння професійної (фахової) компетентності майбутнього вчителя музики на основі загальнопедагогічного визначення як здатності до музично-освітньої діяльності на основі музично-педагогічних знань і вмінь, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва. Ця специфічна інтегральна здатність, на її думку, об'єднує в собі музичні та педагогічні складники й визначається метою і змістом музичноосвітньої діяльності в школі [3].

О. Олексюк у складі мистецької компетентності майбутнього учителя музичного мистецтва виокремлює цілу низку предметних компетенцій, які охоплюють різні види музичної діяльності студентів, серед яких: здатність до вільного оперування мистецькими знаннями; уміння мобільно застосовувати наявні знання в контексті конкретного музичного твору; здатність до проведення художніх паралелей між стильовими напрямками й жанрами музики та інших видів мистецтв; відтворення об'єктивного змісту твору і вираження суб'єктивного ставлення до музики; дотримання стильових засад виконавства; артистичне втілення інтерпретаційного задуму в реальному звучанні; здатність добирати педагогічно доцільний репертуар; спроможність визначати навчально-виховний потенціал музичного твору, передбачати труднощі та способи їх подолання в роботі з дітьми; уміння захоплювати школярів власним виконанням і словесним поясненням у процесі музично-просвітницької роботи [6, с. 215].

У дослідженні О. Горбенко професійна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва визначається як системна, інтегрована якість, як здатність усвідомлювати художньо-образний зміст музичних творів у контексті навколишньої дійсності, засвоювати й розуміти основні закономірності, жанрово-стильові особливості, володіти засобами художньо-виконавського втілення. Автор виокремлює музично-виконавську компетентність як базову, ключову в системі професійної підготовки вчителя музики й інтерпретує її як інтегровану професійно значущу особистісну якість, що виявляється в здатності вчителя музики до художньої інтерпретації і творчого самовираження в різних видах музично-виконавської діяльності [1, с. 10].

У наукових працях Т. Пляченко, яка аналізує педагогічні засади підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами, сформульовано дефініцію оркестрово-методичної компетентності, яку схарактеризовано як інтегративну якість майбутнього вчителя музики, котра, відображуючи його готовність і здатність професійно виконувати функції керівника учнівського музично-

інструментального колективу, полягає у володінні особистісними, професійно-педагогічними й функціональними компетенціями [7].

С. Світайло, який вивчає процес формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, що здобувають диригентсько-хорову підготовку, визначає їх фахову компетентність як інтегративну якість, що охоплює комплекс здатностей здійснювати музичне виховання та розвиток школярів засобами вокально-хорового співу на основі набутих музично-педагогічних знань і умінь, практичного досвіду з урахуванням певних суспільних вимог [10, с. 26]. Крім того, структуруючи фахову компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва, науковець виокремлює такі компоненти, що співвідносяться як із загальними професійно-педагогічними, так і фаховими, зокрема, диригентсько-хоровими діями вчителя музичного мистецтва:

1. Когнітивно-пізнавальний компонент, що співвідноситься з художньо-мистецькими компетентностями майбутніх учителів музичного мистецтва.

2. Ціннісно-аналітичний компонент, який співвідноситься з методично-організаційними компетентностями й містить систему художніх цінностей у галузі вокально-хорового мистецтва, на основі яких формується здатність оцінювати й аналізувати вокально-хорові твори, здатність визначати мету й завдання навчально-творчої роботи на уроках музичного мистецтва.

3. Діяльнісно-креативний компонент, що співвідноситься з хормейстерськими компетентностями майбутніх учителів музичного мистецтва та передбачає здатність діагностувати музичні здібності учнів, коригувати недоліки в музичному розвитку школярів, сприяти музичному розвитку учнів [10, с. 28–29].

Н. Овчаренко вважає, що основними компонентами вокальної компетентності студентів є такі:

– мотиваційний компонент, який передбачає оцінку усвідомлення мети підготовки, а також сформованість позитивного ставлення студентів до навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності; наявність стійкої мотивації у навчанні та при здобутті професійних компетенцій. Зазначений компонент характеризується сформованістю навчальних та пізнавальних

мотивів, бажанням досягати професійного зростання, що актуалізує професійний саморозвиток майбутнього фахівця;

– когнітивний компонент (пізнавальний), у ході якого студент повинен засвоїти певні теоретичні знання та вміти використовувати їх в вокально-професійній діяльності;

– організаційний компонент, який передбачає організацію та активність і готовність студента в пошуках нових вокальних прийомів, методів їх реалізації та організації в навчанні;

– цільовий компонент, що спрямований на визначення особистісних цілей. Цей компонент передбачає самовдосконалення своєї професійної діяльності для досягнення бажаного результату;

– оцінний компонент, який є чи не найважливішим в процесі набуття вокальних компетенцій. Він спрямований на самоконтроль врегульованих вокальних дій, удосконалення цих дій відповідно до визначеної мети. Він пов'язаний із здатністю до самоаналізу та до адекватної самооцінки здобутого результату [5, с. 28].

Завданням хорошого класу у закладі вищої освіти є формування у студентів професійних умінь і навичок співу в хорі, а також управління хором колективом на основі володіння методикою роботи з хором.

Професійна підготовка студентів здійснюється в хорovому класі шляхом розвитку їх творчої активності, яка виявляється в різних аспектах діяльності. З одного боку, студент є членом хорошого колективу, вчиться й співає в хорі під керівництвом викладача; а з другого – цей колектив є базою для набуття ним практичних умінь керування хором в якості диригента.

Вивчення хорошої музики в її реальному звучанні, набуття методичних і практичних знань і умінь керування хором колективом, ознайомлення з організаційними формами роботи з хором, як правило, викликають у студентів професійний інтерес і спонукають до відповідної діяльності. Головне те, що студенти вчать професійно спілкуватися між собою в процесі диригентсько-хорової діяльності.

Не менш важливим компонентом формування вокальних компетенцій майбутніх вчителів музичного мистецтва є робота над співацькими дикцією та артикуляцією.

Співацька дикція – це ясність, розбірливість, правильність вимови тексту у співі [13, с. 65]. Ясна дикція у співака дозволяє без напруження розуміти сенс вимовлених слів і тим самим полегшує сприйняття музики. Розбірливість слів у співі значною мірою визначається чіткістю вимови приголосних звуків. Вони повинні вимовлятися активно і швидко, щоб не переривати зв'язного звучання. Голосні повинні вимовлятися та одразу знаходити свою повноту; не можна довго “входити” в голосний звук.

Артикуляція, у роботі Н. Гребенюк розглядається як вміння чітко та виразно вимовляти текст під час співу [2, с. 93].

На основі зазначених вище визначень вченими поняття “вокальні компетенції”, а також на основі наукових досліджень Н. Овчаренко, Г. Селевка, Лі Чуньпен та ін., ми визначаємо поняття “вокальні компетенції майбутніх учителів музичного мистецтва” як освітній результат опанування сукупністю вокальних знань, умінь та навичок майбутніми фахівцями, що забезпечує їх здатність до яскравого втілення художньо-образного змісту вокального твору на основі досвіду емоційно-ціннісного ставлення до вокального мистецтва.

Тож, у нашому дослідженні під формуванням вокальних компетенцій майбутніх учителів музичного мистецтва ми розуміємо спеціально організований пізнавальний процес опанування сукупністю професійних знань, умінь, навичок майбутніми фахівцями, що забезпечує їх здатність до яскравого втілення художньо-образного змісту вокального твору, сформованість емоційно-ціннісного ставлення до вокального мистецтва.

Розглянемо основні проблеми, що мають найбільшу вагу в галузі педагогіки й дають підстави інтерпретувати зміст та структурні компоненти професійної компетентності в аспекті духовного розвитку і фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виразне виконання вокальних творів вимагає розвитку у студентів вокальних навичок, серед яких виділяють навички співочого звукоутворення, ведення звуку, навички співочого дихання, артикуляції і дикції. Вокальна техніка – це таке володіння співочим голосом, коли досягається максимальна точність виконання

Слід підкреслити, що від ступеня володіння учителем техніки співочим голосом залежить великою мірою процес сприйняття і виконання учнями вокальних творів.

Студентам, як майбутнім педагогам, необхідно знати основи співочого звукоутворення, основи роботи гортані, класифікацію співочих голосів та багато інших аспектів професійної співочої діяльності.

В процесі хорового навчання студент здобуває фахові знання про співоче голосоведення. У нього формуються і поступово удосконалюються вокально-технічні, художні навички, розвивається співочий голос, виконавські задатки. Виховується музично-естетичний смак, емоційні почуття, художньо-естетичні інтереси, розвиваються розумові здібності та пізнавальні процеси: пам'ять, спостережливість, мислення, художня уява, мова. Таким чином, в процесі вокального навчання відбувається становлення особистості студента як майбутнього вчителя-музиканта.

Спів – це нескінченний процес творчості і натхнення. Для того, щоб створювати правдиві образи, майбутньому педагогу-вокалісту треба багато читати і багато знати, щоб донести до слухачів внутрішній зміст текстового сенсу і стан акредитуючого образу. Щоб правдиво відобразити душевний стан автора, треба знати історію написання будь-якого твору і постаратися передати зрозумілий самим собою сенс його творця.

Першорядну роль у хоровій виконавській діяльності відіграє особистість виконавця. Саме спосіб самовираження визначає мету і завдання реалізації музичних образів.

Диригент-хормейстер покликаний донести ідею твору, використовуючи усі сформовані у нього на даний час технічні й виконавські навички. Без диригента-хормейстера твір композитора залишається потенційним твором мистецтва, а не реальним його втіленням. Іншими словами, тут реалізується конкретна ситуація системи відносин, в якій активність суб'єкта (диригента) виражається в наданні об'єкту (музичному твору) значущості й цінності як для самого диригента, так і для слухачів.

Наше дослідження хорового виконавства як особливого виду художньо-творчої діяльності майбутнього вчителя ґрунтується на

врахуванні цієї специфічної властивості та законів особистісного музичного розвитку, що базуються та підтримуються трьома якісними характеристиками педагога-музиканта:

- а) виконавський голос (“інструмент в собі”);
- б) симпатія (психофізіологічний комплекс індивідуальності виконавця);
- в) емпатія (здатність до співпереживання музики та ступінь емоційної чутливості до музичного мистецтва).

Глибший аналіз усіх вищезазначених специфічних рис вокально-хорового виконавства переконує, що вони є компонентами більш складного явища, а саме – професійного мислення виконавця. Ретельніше вивчення цієї проблеми додає ще один нюанс до розуміння комплексного поняття вокально-хорового виконавства як виду художньо-творчої діяльності.

Вокально-хорове виконавство є особливим видом художньо-творчої діяльності, що характеризується як рядом загальних закономірностей, так і специфічними особливостями, які лежать в основі складного процесу творчого розвитку професійного мислення співака.

Під виконавським умінням О. Горбенко розуміє практичне оволодіння способами виконання окремих дій та операцій або діяльністю у цілому відповідно до правил та мети діяльності [1, с. 89].

Вокальні вміння – це володіння вокальною технікою, яка потім переростає в автоматизовані дії – навички, які закріплюються в процесі вокальної діяльності.

Вокально-хорова робота є головною умовою успішної діяльності будь-якого хорового колективу. Загальновідомо, що хорова звучність є результатом взаємодії всіх елементів, з яких вона складається, а саме: хорового строю, ансамблю, дикції, динаміки, агогіки тощо.

Оскільки достатньо високий рівень виконання будь-якого хорового твору забезпечує вокально-хорова техніка, то керівник хору повинен постійно турбуватися про її розвиток та удосконалення у колективі. Наріжний камінь її – це інтонація та хоровий стрій у поєднанні з правильною постановкою голосу, адже якщо такого

поєднання не існує, дуже важко досягти відповідного хорового звучання.

Утворення якісного співацького звуку тісно пов'язане із засвоєнням основних співацьких навичок, якими є: дихання, звукоутворення (атака звуку, резонування), дикція та ін.

Оскільки хоровий спів – це колективне вокальне мистецтво, а співаки, приходячи до колективу, мають різні вокальні можливості, манери співу, різні навички дихання, вимови тексту тощо, то перед диригентом із першої ж репетиції постає одне з найскладніших завдань – вироблення у всього хору єдності вокально-хорових принципів. Отже, педагог повинен навчити співаків правильно користуватись диханням, співати в єдиній вокальній манері, тихо, без супроводу. Інакше кажучи, тихий, виразно виконаний твір без супроводу – це кращий екзаменатор будь-якого хору.

Вимовляння слова у співі – це слабина багатьох співаків, особливо початківців, що пояснюється, звичайно, їх недостатньою вокально-технічною підготовленістю. Ось чому від самого початку роботи у класі камерного співу ця сторона виконавства потребує найпильнішої уваги.

Підготовка компетентного педагога-фахівця високого рівня зумовлена його багатогранною музичною діяльністю у навчальному закладі і вимагає складних за своєю структурою професійних якостей: вмінь і навичок співу в хорі та методів і прийомів роботи з хоровим колективом.

Спів в хорі сприяє розвитку природних музичних даних: слуху, музичної пам'яті, чуття ритму, а також виробленню спеціальних навичок: вокального дихання; звукоутворення; вокальної позиції; інтонації і строю; чіткої дикції та артикуляції; ансамблю і художньої виразності; формуванню музичних здібностей: ладового, інтонаційного відчуття, в яке входять сприймання мелодії, ритму, гармонії, форми, темпу, динаміки, тембру.

Виконавство, зокрема хорове – складний процес, який потребує певної зосередженості людини, в якій бере участь не лише міміка, пантоміма, але й воля, пам'ять, уява, думка, почуття. Це процес, в якому розум і почуття виступають в непорушній єдності, складаючи нерозривне ціле.

Педагог має розвивати обдарованість своїх учнів, їх фантазію, активність. Привчати їх самостійно мислити, пояснювати, що в співі зливаються та існують на однакових правах дві стихії – творчість та техніка. Тому потрібно озброювати студентів умінням самостійно осмислювати свою роботу, щоб досягати бажаних результатів.

Необхідно зазначити, що в організації професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва поки що не знаходить відображення в повній мірі весь комплекс складових майбутньої педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, сутність якої становить інтеграція музичного мистецтва і педагогіки.

Хорова підготовка студентів музично-педагогічних закладів здебільшого здійснюється на основі творчої лабораторії студентського навчального хору. Це не дає їм можливості здобути ґрунтовні знання про дитячий хор, про специфіку його роботи. Але студенти повинні отримати ґрунтовну основу теоретичних і практичних знань з вокально – хорової роботи.

Спеціалісти вважають, що одним із найважливіших виражальних засобів у співі є атака, оскільки вона визначає якість звучання голосу і залежить від самого музичного твору, структури музичної фрази.

Як зазначає Л. Ятло, для вироблення високої позиції звуку треба весь час пам'ятати, що основне завдання, яке стоїть перед педагогом, – збереження на всьому діапазоні голосу дії головних резонаторів. Цьому сприятиме, як зазначають автори, створення в голосовому апараті п'яти технічних умов [15]:

- перша умова – глибоке, еластичне дихання з обов'язковою активізацією черевних м'язів (черевного преса);

- друга умова – достатньо широко розкрита надставна трубка (порожнини рота і глотки), що забезпечує вільну артикуляцію і безперешкодний струм повітря;

- третя умова – звук, прикритий і округлений на всьому діапазоні;

- четверта умова – характер атаки звуку;

- п'ята умова – спосіб, “місце” формування голосних. Акцент слід робити на голосних, оскільки саме вони є носіями вокалу.

Четверте завдання полягає у розвитку в учнів вокальної дикції, яка вимагає підвищеної активності артикуляційного апарату. Співацька дикція (від латинського *dictio* – вимовлення) – уміння чітко й виразно вимовляти поетичний текст під час співу.

О. Ростовський визначає співацьку дикцію як “ясність, розбірливість, правильність вимови тексту в співі” [9].

Важливе значення для правильності дикції в співі мають приголосні звуки та їхній взаємозв’язок з голосними. На думку О. Ростовського, робота над дикцією вважається важливим етапом оволодіння шкільним пісенним репертуаром.

Як зазначає В. Черкасов, вокально-хорова робота вимагає від учителя відповідної професійної компетентності а саме: знання особливостей дитячого голосового апарату й голосоутворення в дітей різних вікових груп; дотримання гігієнічних вимог під час співу; володіння принципами, спрямованими на охорону дитячого голосу; врахування індивідуальних можливостей дітей; знання механізмів і специфіки звукоутворення, дикції, дихання; володіння елементами хорової звучності й методикою роботи з дитячими голосами тощо [12].

Вокально-хорова робота на уроках музичного мистецтва являє собою оволодіння як вокальними, так і хоровими навичками. Під вокально-хоровими навичками ми розуміємо комплекс автоматизованих дій різних частин голосо-дихального апарату, які мають місце під час співу і знаходяться під контролем співака, а також проявляються у багаторазовому повторенні певних дій без усвідомленого контролю.

До вокальних навичок можна віднести: співацьку поставу, дихання, звукоуворення, звуковедення, дикцію. Зауважимо, що до хорових навичок належать також навички строю й ансамблю і навички співу за диригентськими жестами педагога.

Студент-музикант повинен виховуватись у високопрофесійному колективі з усіма ознаками кваліфікованої оцінки, тобто “мати відмінний стрій, бездоганний ансамбль, гарну дикцію і витончене, емоційне, хвилююче нюансування”, єдину манеру звукоутворення і звуковедення, бездоганне ансамблеве звучання (за К. Пігровим). “Під ансамблем високої майстерності, – як зазначає К. Пігров, –

розуміється чітка інтонаційна узгодженість звучання, єдність і врівноваженість сили і тембру всіх голосів. Результатом чого буде соковитий, насичений повноцінний унісон кожної партії, а вистроєні унісоми партій дадуть чудове, чаруюче гармонічне співзвуччя” [8, с. 41].

Вокальне мистецтво вимагає від співака, крім комплексу голосових та музично-виконавських даних, знання елементарних теоретичних положень і фізіології співочого процесу, “особливого артистичного горіння, душевного піднесення, високої організації всього співочого апарату і організму в цілому” (з рукописів О. Карпатського).

Викладацький метод будь-якого вокального педагога складається із трьох факторів:

1. Словесне пояснення;
2. Показ голосом (емпіричний метод);
3. Підбір відповідного навчального репертуару (вправ, вокалізів, художніх творів із текстом).

Єдиного методу вокального викладання немає і бути не може з цілої низки причин: різний рівень підготовки вступників на вокальне відділення, конкретні особливості та здібності кожного окремого вокаліста, а також досвід, смак, музикальність і досвідченість педагога тощо. Метод викладання повинен бути суто індивідуальним стосовно кожного учня, гнучким, винахідливим, цікавим і доступним для його розуміння. В одного і того ж педагога метод може видозмінюватися залежно від конкретних умов і загального настрою під час вокальних занять, а також від сприйнятливості учня у такій складній справі, як знаходження правильної координації роботи всіх відділів голосового апарату. Отже, методи в окремих педагогів різні, єдині лише основні наукові поняття, загальнопризнані педагогічні настанови, критерії правильного і красивого співочого звуку [11, с. 64].

Досліджуючи поняття “професійна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва”, потрібно відзначити, що під компетентністю вчені розуміють таку якість педагогічної діяльності, яка охоплює теоретичну, практичну і особистісну готовність педагога-музиканта до здійснення ефективної професійної

діяльності, а також цілий ряд компонентів, що мають в непрофесійній або над професійних характер.

Отже, професійна компетентність вчителя – це інтегративна якість особистості фахівця, що включає систему необхідних фахових знань, умінь і навичок, достатніх для виконання професійної діяльності; узагальнене особистісне утворення, що визначає готовність до продуктивної педагогічної діяльності і самовираження в обраній професії.

У той же час компетентність вчителя музичного мистецтва специфічна, що обумовлено особливостями музики як виду мистецтва і як навчального предмета. Педагогічна компетентність виражається в предметній, методичній, діагностичній, інноваційній, дослідницькій, рефлексивній, акмеологічній компетентності фахівця [4].

Отже, хорова підготовка є складним, багатоаспектним процесом, структурні компоненти якого складають інтегративну цілісність, мають єдину внутрішню організацію, спільні принципи і спільну мету – формування готовності студентів до вокально-хорової діяльності в закладах загальної середньої освіти та інших закладах освіти.

Перелік використаної літератури

1. Горбенко О. Критерії сформованості музично-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки*. Вип. 87. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. С. 56–61.
2. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти : монографія. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
3. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 К., 2007. 228 с.
4. Нізамова Р. Р. Психолого-педагогічні умови формування акмеологічної направленості професійної діяльності майбутнього вчителя музики. *Вісник Башкирського університету*. 2007. Т. 12. № 2.
5. Овчаренко Н. А. Основи вокальної методики : науково-методичний посібник. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. 116 с.

6. Олексюк О. М. Компетентнісно орієнтований освітній простір як основа модернізації вищої мистецької освіти. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 494–501.
7. Пігров К. Керування хором. Київ, 1962. С. 41-49.
8. Пляченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : [монографія]. Кіровоград : “Імекс-ЛТД”, 2010. 428 с.
9. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі [Текст] : навч.-метод. пос. 2-е вид., доп. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2011. 216 с.
10. Світайло С. В. Формування фахової компетентності майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. К., 2012. 277 с.
11. Староскольцев К. П. Постановка голосу. Сімферополь, 2003. 64 с.
12. Черкасов В. Вокально-хорова робота й формування співацьких навичок учнів на уроках музичного мистецтва [Текст]. *Наукові записки*. 2012. Вип. 107. С. 26–35.
13. Юцевич Ю. Е. Словник музичних термінів. Київ : Музична Україна, 1988. 263 с.
14. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
15. Ятло Л. Принципи співацького звукоутворення та деякі особливості роботи над ним в дитячому хорі [Текст]. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 23. С. 111–117.

Тетяна Борова, Аліса Литвак

СПЕЦИФІКА РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙТЕРІВ У КЛАСІ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ ТА ХОРОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Концертмейстерська діяльність неодноразово була предметом досліджень піаністів-практиків. Зокрема К. Виноградов, Г. Коган, М. Крючков, Є. Шендерович на ґрунті власного досвіду пропонували шлях до вирішення проблем виконання важкодоступних фрагментів фортепіанної партії в оперних клавірах та визначали необхідний комплекс навичок піаніста-концертмейстера для роботи з